

ULUSLARARASI GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ ÇALIŞTAYI BİLDİRİLERİ

Uluslararası Gelibolulu Mustafa Âli Çalıştayı Bildirileri, 28-29 Nisan 2011 (Yay. Haz. İ. Hakkı Aksoyak), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, 218 s., ISBN: 978-975-16-2823-7

Özlem BATĞI*

Gazi Türkiyat, Bahar 2014/14: 242-245

Türk Dil Kurumu ve Gazi Üniversitesi işbirliğiyle 28-29 Nisan 2011 tarihlerinde Türk Dil Kurumu'nun konferans salonunda düzenlenen Uluslararası Gelibolulu Mustafa Âli Çalıştayı Bildirileri kitabı yayımlandı. Çalıştay, kendisi de Gelibolulu Mustafa Âli üzerine kıymetli çalışmalarda bulunmuş değerli Hocamız Prof. Dr. Mustafa İsen'in himayelerinde gerçekleşti. Kitap, çalıştayı düzenleyen Prof. Dr. İ. Hakkı Aksoyak tarafından yayıma hazırlandı.

Gelibolulu Mustafa Âli XVI. yüzyılda yaşamış önemli bir tarihçi, şair ve mesnevi yazarıdır. Âli sanatçı kimliğinin yanı sıra aynı zamanda birçok devlet görevlerinde bulunmuş üst düzey bir bürokrattır. O eleştirel bakış açısı ile sosyal hayata dikkatleri çekmiş dil, üslup ve söz varlığı bakımından kıymetli eserler vermiş bir Osmanlı aydınıdır. Âli, Kühnü'l-ahbâr adlı dünya tarihi ve şairliğini sergilediği Divanları olmak üzere edebiyat tarihimize elliden fazla eseri miras bırakmıştır. Değerli Hocamız Prof. Dr. Mustafa İsen Gelibolulu Mustafa Âli'den söz ederken, onun edebiyat tarihimizde vitrinin ön sıralarında yer alması gereken bir aydın olduğundan söz etmiş Âli çalışmalarının sosyal bilimlerde çalışan pek çok araştırmacıya rehberlik edeceği konusuna vurgu yapmıştır.

Bu perspektiften hareketle düzenlenen Çalıştay ve yayımlanan kitabı, Gelibolulu Âli üzerine uzmanlaşmış on altı bilim insanının bildiri metinleriyle Gelibolulu Âli Bibliyografyası içermektedir.

İlk bildiri metni "*Bir Biyografi Ustası Olarak Gelibolulu Mustafa Âli*" başlığıyla Prof. Dr. Mustafa İsen'e aittir. Yazının giriş bölümünde, başlangıçta tarih içinde yer alan ve zamanla bağımsız bir bilim dalı haline gelen biyografi türünden bahsedilmiştir. Osmanlı aydınları arasında tercüme ile başlayan ve zamanla telif eserler olarak devam eden bu gelenekle ilgili bilgiler sunulmuştur. Yazının değerlendirme kısmında, aslında bir tarih kitabı olan fakat içerisinde 305 şair biyografisinin bulunduğu Kühnü'l-ahbâr ve Âli'nin usta biyografi yazıcılığının önemi vurgulanmış,

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ANKARA / TÜRKİYE. ozlembatgi@gazi.edu.tr

Âlî'nin tarihçiliğinden biyografi yazarlığına yansıyan özellikleri ortaya konulmuştur. Ve son olarak Âlî'nin kültür tarihimizdeki önemi ifade edilmiştir.

Çalıştay kitabının ikinci bildiri metni "*Kitap Sanatları ve Mustafa Âlî*" başlığıyla Prof. Dr. Serpil Bağcı tarafından hazırlanmıştır. Yazıda Gelibolulu Âlî'nin hazırlattığı musavver kitaplar kısaca tanıtılmış ve daha sonra Âlî'nin Menakıb-ı Hünerveran adlı eserinin oluşturulma aşaması ve oluşturulduğu ortama dair bilgiler paylaşılmıştır.

Çalıştaydaki İngilizce bildiri "*Mustafa Âlî Of Gallipoli on Friendship*" başlığıyla Prof. Dr. Jan Schmidt'e aittir. Schmidt çalışmasında Osmanlı edebiyat ürünlerinden hareketle kişilerin şahsi yaşamlarına dair bilgilere ulaşılabileceğini ifade etmiştir. Bu yargısını Âlî'nin gazellerinden ve Menşe'ü'l-inşâ'sından hareketle örneklendirmiştir.

Diğer bir çalışma Prof. Dr. Claudia Römer'in "*Mustafa Âlî'nin Eserlerinde Aliterasyon*" başlıklı çalışmasıdır. Römer yazısında öncelikle Doerfer'in Türkçe'de aliterasyonun oluşum koşullarını alıntılamış, ardından bu koşulları değerlendirmiştir. Aliterasyonla ilgili verilen bilgilerden sonra Âlî'nin Kühü'l-ahbâr'ının yedi yapraklı giriş kısmı ele alınmış ve orada geçen bütün aliterasyonlar türlerine göre tabloda toplanmıştır.

Çalıştayın bir başka konusu "*Geleneksel 'Ben' ile Bireysel 'Ben' Çelişkisi ve Gelibolulu Âlî*" dir. Edith Gülçin Abros tarafından hazırlanan bu çalışmanın girişinde Ambros, 'benlik belgesi' olarak çevirdiği 'eco-document' terimini açıklamıştır. Devamında divanlardaki 1.şahıs anlatımlar üzerinde durmuş ve bunların bulunduğu yerleri 4 madde halinde sıralamıştır. Âlî'nin sıra dışı kişiliği ve bundan kaynaklı şiirlerinde lirik 'ben' ile şairin bireysel 'ben'i arasındaki çelişki ihtimalinin çokluğundan söz etmiştir. Gelenek ve bireylik arasındaki çelişkiyi belirlemek için daha uygun olacağı düşüncesiyle 'âşık-sevgili' ikilisi tercih eden Ambros, Âlî Divanı'nda geleneksel 'ben' ile bireysel 'ben'in çelişkili olduğu birkaç örnek vermiştir. Âlî gazellerinde az da olsa bu eğilimin ilk belirtilerine rastlandığını ve Âlî'nin söz konusu eğilimin XVI. yüzyılda yaşamış ilk öncüsü olduğunu ifade etmiştir.

Çalıştayın altıncı bildirisi "*Bir Dil-İçi Aktarma Metni Olarak Mirkatü'l-Cihad*" konusuyla Prof. Dr. Ali Akar'ın çalışmasıdır. Yazıda Âlî'nin kendinden önce iki kere telif edilmiş olan Danişmendnâme'yi, Mirkatü'l-Cihad adıyla yeniden tertip etmesi aşamasından söz edilmiştir ve eser tanıtılmıştır. Bu iki eser dil-içi bir karşılaştırmaya tabi tutulmuş ve iki metnin mesajları çeşitleri yönleriyle karşılaştırılmıştır.

"*Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Mevâidü'n-Nefâis Fi Kavâidi'l-Mecâlis Adlı Eserinde Âdâbımuâşeret*" konulu bildiri Rana Von Mende-Altaylı tarafından hazırlanmıştır. Yazıda Âlî'nin söz konusu eseri tanıtılmış ve bu eserin XVI. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun sosyal ve politik yaşamını yorumlayan benzeri olmayan bir eser olduğu ifade edilmiştir. Bir kavram olarak 'adab' (edeb) ve adap üzerinde durulmuştur. Devamında 'sofra âdâbı, sohbet âdâbı, ziyaret âdâbı, yolculuk âdâbı, bazı ahlak kuralları, yapılmaması gereken davranışlar, kadınlar' alt başlıklar tek tek

açıklanmıştır. Sonuç olarak XIX. yüzyılın sonunda Osmanlı toplumunda ve Cumhuriyet döneminde yazılan Batı tesirli âdâbımuâşeret eserlerini anlamak ve geleneksel standart görgü kurallarıyla modern standart görgü kuralları arasındaki farkı görebilmek için *Mevâidü'n-Nefâis* gibi eserleri mutlaka kaynak olarak kullanmak gerektiği vurgulanmıştır.

Öbür bildiri "*Sûrnâmeler ve Gelibolulu Âlî'nin Sûrnâme'sinin Diğer Sûrnâmeler Arasındaki Yeri*" başlığıyla Prof. Dr. Mehmet Arslan'nun çalışmasıdır. Yazının giriş bölümünde sûrnâme ve edebiyatımızda sûrnâme türü ile ilgili bilgiler verilmiştir. Sonrasında 11 şenliği anlatan 19 müstakil manzum sûrnâme listesi verilmiştir. Sûrnâmelerin kültür tarihi açısından önemlerini değinildikten sonra ihtiva ettikleri konular ana çerçeveler halinde verilmiştir. Yazının sonunda Âlî surnamesi tanıtılmıştır. Eserin işlediği konular kabaca verilmiş ve eseri diğer sûrnâmelere ayıran başlıca birkaç özellik sıralanmıştır.

Çalıştayın bir diğer konusu "*Âlî'de Dinî Literatüre Hakimiyet ve Din anlayışı*" başlıklı Prof. Dr. Mehmet Şeker'e ait çalışmadır. Yazıda öncelikle Âlî'nin dinî literatüre hakimiyeti ve aydın yönü üzerinde durulmuştur. Daha sonra öğrenimi ile ilgili bilgiler doğrultusunda onun ilmiye sınıfındaki yeri ve üslubu değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Âlî'nin dindar bir kimliğe sahip, medrese kültürü ile yetişmiş olduğu ve temel bilgisinin 'ulûm-ı şeriye' ile ulûm-ı âliyye'ye dayandığı vurgulanmıştır.

"*Türk Kültürü ve Edebiyatında Hilye ve Gelibolulu Âlî'nin Hilyetü'r-Ricâl'i*" isimli diğer bir çalıştay bildirisi Doç. Dr. Muna Yüceol Özezen'e aittir. Yazıda hilye sözcüğünün anlamları üzerine bir açıklama yapılmış ve bu anlamlar bir şema ile gösterilmiştir. Devamında hilye sözcüğünün bir edebiyat terimine dönüşme süreci anlatılmıştır. Yazının değerlendirme bölümünde Âlî'nin Hilyetü'l-Ricâl adlı eseri tanıtılmış, eserin yazma nüshaları verilmiş, özelliklerinden bahsedilmiş, eserdeki Türkçe ve alıntı sözcüklerin sıklıkları bir tablo ile gösterilmiştir. Son olarak da 3 bölümden oluşan Hilyetü'l-Ricâl'in her bir bölümü detaylı bir şekilde anlatılmış ve yapılan çıkarımlarla yazı tamamlanmıştır.

"*Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Füsûl-i Hall ü Akd ve Usûl-i Harc ü Nakd Adlı Eseri*" konulu bildiri Prof. Dr. Mustafa Demir tarafından hazırlanmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde Âlî'nin son eseri olan *Füsûl'*un tanıtımı yapılmış, içeriği ile ilgili bilgiler verilmiştir. *Füsûl-i Hall ü Akd ve Usûl-i Harc ü Nakd*'in muhtevası ve bir siyasetname örneği olarak taşıdığı özellikler ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Sonuç olarak da eserin Osmanlı Devleti'nin belirli yönlerini ortaya koyması bakımından önemine vurgu yapılmıştır.

Çalıştayın öbür konusu "*Gelibolulu Mustafa Âlî'de Safevî İdeolojisi*" başlığı ile Prof. Dr. H. Mustafa Eravcı'nın çalışmasıdır. Âlî'nin Osmanlı-Safevî münasebetlerini anlatan en önemli kaynaklardan biri olan Nusretnâme adlı eseri bu çalışmanın temel

kaynağı olarak seçilmiştir. Yazıda Âlî'nin söz konusu eserinden Safevîlerin Şialığı, Sünni gelenekten farklı olarak yaptıkları uygulamalar, Safevî Tahmasp'ının Kanuni Sultan Süleyman karşısındaki tutumu ve daha birçok belge niteliğindeki tarihi olay alıntılar yapılarak açıklanmıştır. Âlî'nin Safevîler için kullandığı unvan ve sıfatlar sıralanmış Safevîlere yaklaşım tarzının sebepleri ifade edilmiştir.

“Âlî'nin *Künhü'l-Ahbar'ında Safevîler*” konulu çalışma Prof. Dr. Tufan Gündüz'e aittir. Çalışmada, Âlî'nin Safevîlere karşı önyargılı tutumu, *Künhü'l-ahbâr*'da yer alan ifadelerden yola çıkılarak açıklanmıştır. Bunun haricinde Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ında yer verdiği Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail meselesine yaklaşımı ve mektupları, Çaldıran Savaşına dair bilgiler ve daha birçok tarihi meseleden söz edilmiştir. Son olarak da Âlî'nin Safevîlere dair anlattıklarını dayandırdığı kaynaklar söz konusu edilmiştir.

Çalıştayı başka bir konusu da “*Âlî ve Selanikî: Çağdaş İki Tarihçinin Tenkit Tarzı, Üslubu ve Anlayışı Üzerine Gözlemler*”dir. Prof. Dr. Mehmet İpşirli tarafından hazırlanan bu çalışmada birbirinin çağdaşı olan iki tarihçinin ortak ve farklı yönleri üzerinde durulmuştur. Her iki tarihçinin eserlerinden örnekler alınarak bir değerlendirme yapılmıştır ve her iki ismin eserlerinin de Osmanlı tarihçiliği için ne derece önemli kaynaklar olduğu vurgusu yapılmıştır.

“*Gelibolulu Mustafa Âlî'nin III. Murat Dönemi Yönetim Hataları Konusundaki Bazı Görüşleri*” başlıklı bildiri Yrd. Doç. Dr. Faris Çerçi'nin çalışmasıdır. Çalışmada bir Osmanlı bürokrati olan Âlî'nin devlet yönetimi, eğitim-öğretim hizmetleri, ekonomi ve iktisadi hayat, adli uygulamalar, askerlik ve askeri sınıflar, doktorlar ve sağlık hizmetleri gibi konularda; eserlerinde özellikle de *Nasihatü's-selâtin*'de verdiği kıymetli bilgiler tespit edilmiş ve yorumlanmıştır.

Çalıştayı son bildirisi “*Metinlerden Kurallara: Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı İle Öbür Divanlarda Makta Dışında Mahlas Kullanımı*” başlığıyla Prof. Dr. İ. Hakkı Aksoyak'a tarafından hazırlanmıştır. Çalışmada makta dışında mahlas kullanan şairler tespit edilmiştir. Bu kullanımın Âlî'de bir bakıma kendine güven göstergesi ve mağrurluğun simgesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalıştayı kitabının sonunda Arş. Gör. Bilal Güzel tarafından detaylı bir Gelibolulu Mustafa Âlî Bibliyografyası hazırlanmıştır.

Gelibolulu Mustafa Âlî Çalıştayı bildiri kitabı verdiği eserlerle XVI. yüzyıl Osmanlı'sının tarihi, siyasi, sosyal, edebi ve kültürel yapısını bugünün insanına yansıtan çok yönlü bir Osmanlı aydınının bu eserleri üzerine uzmanlaşmış bilim insanlarının tespit ve görüşlerini, farklı alandaki araştırmacılara ulaştırması açısından önemli bir boşluk dolduracaktır. Başta Gelibolulu Mustafa Âlî Çalıştayı olmak üzere Divan Şiirinin Dili ve Uluslararası Osmanlı Nesrinin Dili Sempozyumu toplantılarına hamilik yaparak sosyal bilimlere değerli katkıları bulunan Prof. Dr. Mustafa İsen'e ve emeği geçen herkese teşekkür ederiz.